

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 12

1 Հոկտեմբեր 1891

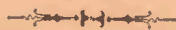
ԿՈՍՏԱՆՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

1891

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. ԿԱՐԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՔ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԵՒ արարողութիւնք ժամատեղեաց:
2. Թէ՛ն իբր իմաստասեր. — Յարութիւն Ունկն:
3. ԳԻՏԱԿԱՆՔ — Ե. Վ. Բ.
4. ԿԵԱՆՔ ԲԱՌԻՑ (Շարայարութիւն) — Թ. Թէրլեան

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Երկրորդ Տարի

թիւ 12

1 Հոկտեմ. 1891

Կ Ա Ր Գ Ա Ի Ո Ր Ո Ե Թ Ե Ի Ն Ք

Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի Ո Յ

Ե Ի

Ա Ր Ա Ր Ո Ղ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ք

Ժ Ա Մ Ա Տ Ե Ղ Ե Ա Յ

Գերապատիւ Տէր Պօղոս վարդապետ Թերզեան Պրուսայէ սոյն վեր-
նագրով ձեռագիր մի առաքած է առ Խմբագրութիւն Պատկեր Հանդիսիս,
զոր Կուսինայի (Քիւթահեա) Հոյ կաթողիկէայ Եկեղեցւոյ Գրատան մէջ
գտնուող մի հին տիպ ժամագրքի յառաջարանէն ընդօրինակած է: Այդ
ժամագրքի ո՛չ տպագրութեան տեղին և ո՛չ թուականն յայտնի է, և ո՛չ
վերնագիր ունի: Նոյնին յառաջարանէն ընդօրինակեալ մասնն, որպէս ըն-
թերցողք պիտի տեսնեն, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ժամասացութեանց
Կարգաւորութիւնք և Արարողութիւնք են: Եւ թէպէտ երբեմն տպագրեալ
այլ քանզի այժմ կարի հաղուագիւտ է այդ ժամագիրքն, յորում բովան-
դակեալ են այդ Կարգաւորութիւնք և Արարողութիւնք, վստահ որչա՞հան-
դիսիս Խմբագրութիւնն արժան և օգտակար դատեց վերստին հրատարա-
կել գնոյնս Պատկերիս մէջ:

Ի վերջն կը հրատարակեմք նաև Ազուհոցեց ժամասացութեանց վերա-
բերեալ փոքր հատուած մի, զոր նոյն Գերապատիւ վարդապետն Պրուսայի

բաւառին Նոր Գիւղի Էջմիածնական Հայոց Եկեղեցւոյն մէջ պահուած մի ձեռագրէ ընդօրինակած է:

Կարգաւորութիւնք Եկեղեցւոյ եւ արարողութիւնք ժամանակեաց Տեառն Ներսիսի Հայոց Կարողիկոսի, որ ետ բերել 'ի Սուրբ եւ 'ի հռչակաւոր Աստուածարեակ եւ 'ի հրեշտակակրօն Սուրբ Հարցն մեծ ուխտին Մաքիմեաց: Եւ ամենայնիւ ամենայն կամօք հանեալ եւ հաւանեալ զպսկասն ելից եւ սխալսն ուղղեաց եւ կարգեաց ամենայն Հայաստանեաց Եկեղեցեացն անջնջելի եւ հաստատուն աւանդ, առաջնորդութեամբ Հոգւոյն Աստուծոյ որ աջողեալն է զամենայն բարի:

Յառաջ քան զամենեւեան պարտ է յառնել փակակալին եւ զամենայն Չահս եւ զկանթեղս լուցանել եւ խունկ արկանել: Եւ հնչեցուցանել զզանկական կամ զժամահարն երկիս անգամ: Եւ յորժամ ժողովին 'ի ժամատունն եւ 'ի դուռն Եկեղեցւոյն, դայ եկեղեցւոյն կամ սարկաւազն յատեանն եւ երկիս երկրպագանէ եւ ամենեւեան երկիրպագանեն ընդ նմա: Եւ տայ զառաջին Օրհնեայն յաւազ երկրու զամն, կամ 'ի մեծագոյն Առաջնորդն ասերով, Օրհնեա այս անուն, եւ նա ասէ, Տէր եք գըրբունս . . . երկէջ՝ կրկէ: Եւ զարձեալ ասէ սարկաւազն կամ փակակազն Օրհնեա այս անուն. եւ նա որ գՏէր եք գըրբունս սկսաւ՝ ասէ, Օրհնեալ համագոյ . . . Եւ ապա սարկաւազն կամ փակակազն դայ յատեան եւ ասէ միայնակ, Տէր զի բագում եղեն նեղիջք իմ . . . Եւ այլքն ձայնակցեալք նմին ասեն ընդ նմա զնոյն երկրպագութեամբ: Եւ եթէ հանդիսաւոր օր լինի կամ կիրակէ կամ զիջերային հսկումն, 'ի ձայն ասեն գՏէր եք գըրբունս միաբան յատեանն պար առեալ 'ի միոյ կողմանէ Եկեղեցւոյն մինչեւ զմիւս կողմն: Եւ 'ի վճարելն փառս տայ յաւազ երկրու կողման զասաւազն: Եւ նա ասէ յատեանն զմի տուն Յիշեցութն, եւ ապա մտանէ 'ի զամն: Եւ յորժամ վճարի երդն, յերկու կողմանէ զնան սարկաւագունքն յատեան եւ ասեն գբարոզն եւ զտէր ողորմեայն: Աղօթն յաւազ երկրու զասուն է: Եւ Օրհնեալ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոսն մեծագունին է կամ որ զաղօթն ստաց: Առաջին կանոնին սկսանելն թէ 'ի ձայն եւ թէ 'ի թիւ եւ նորին Կարգն եւ աղօթն աշակերտի զասուն է: Եւ աղօթն աւազ երկրուն է: Կանոնագրութն աւազ երկրու զասուն է. եւ օրհնութիւնն աշակերտի զասուն է: Իսկ 'ի տօնի աւուրան թէ տէրունական լինի եւ

Թէ՛ հասարակաց սրբոց, ով որ զԷրկրորդ կանոնն սկսաւ, յորժամ կանոնն աւարտի զկանոնաբերանն յատեանն սկսանի, զկրկնակն իւր զաստվարն ասէ: Օրհնո-Յիւանն աշակերտի դասուն է: Ի տէրու-նական տօնան միարան յատեան ելանեն եւ ասին զա-որ պար-շածն օրհնո-Յիւան: Եւ յորժամ աւուր պատշաճն վճարի, 'ի դանն մտանեն: Եւ աշակերտի դանն սկսանի զՆիսիակ շարական. զի դասու. 'ի դաս երգելն է հետեւակ շարական եւ ոչ միարան ասելն: Զկնի Գարուն որ ստի 'ի ձայն եւ տէր ողորմեայն աւագ երիցու դասուն է. եւ Աղբն աւագ երիցուն է. զի որ զայս աղօթս ասէ՝ Աւագ երեցն նա է: Իսկ 'ի կիւրակէի զիշերն հետեւողք Առաքելոցն եւ Սուրբ Հայրապետքն, կարդեցին յերեկորեայ մինչև յաւառօտն հսկումն առնել, եւ զա-Յի կանոնաբերանն 'ի նոյնոց ձայնէն, եւ զԳարուն օրհնո-Յիւանն համաձայն տանն դասուց Հրեշտակաց ասել, որք մնացին եւ կան միշտ յօրհնութիւնն Աստուծոց, զոր օրինակ որ յամէն ձայնէ զութ կանոնի սաղմոսն զրեցեալ կայ, որոց մի ձայն շարական ասի 'ի միում զիշերի, եւ ոչ ի յութ զիշերս. զի իւրաքանչիւր շարական հետ իւր նշանած սաղմոսին այնքան ասի, մինչև սաղմոսն վճարի. այսպէս հարցն այնքան ասի սաղմոսովն մինչև սաղմոսն վճարի. այսպէս եւ Մեծացս-այէն, ողորձեայն եւ զԳեղ յերկնիցն եւ ամենայն շարականք հետ իւր սաղմոսին ասել պարտին եւ ոչ աւելի կամ պակաս: Իսկ ոմանք մինչ ա-որ պարկերն ոչ հանդիպի 'ի ձայնէն. 'ի վճարել աւուր պատկերին փոխեն զձայնս եւ յա-որ յայնն վարեն զշարականսն. որպէս Տօնացոյցն 'ի տէրունական տօնան ցուցանէ. Թէ զՆիսիակ շարական 'ի ձայնէն ասա եւ այլք հետ պարկերի ա-որն ասին զպատշաճաւորն ըստ տէրունականացն: Իսկ 'ի պահոց աւուրն Թէ կանոնադուրս ասես, յորժամ երկու կանոնքն զվեց Գարունն վճարես անդէն սկսի զկանոնադուրսն. դարձեալ զան յատեանն եւ ասին զյետի թողած գուրգայն, նոքա որք զսաղմոսն երգելցին: Եւ Գարուն եւ Տէր ողորձեայն է 'ի թիւ:

Գրեմն աւագ երիցու դասուն է. նորա է որ զքեկ գոնանամքն ասաց: Յորժամ սկսանին զԱլեքեայն կամ զԹագա-որդն, նատի ընթերցողն 'ի յնթիւտեռու զղերքն, եւ տեսանէ զի մի զԹեոցի 'ի յնթիւտեռուն: Զկնի գրոյն ասին զշարական յատեան, մի շարական ըստ գրոցն, մի Աստուածածնի, մի Խաչի, ճաղնանն հասարակաց է: Վասն խաչի քո պատուականի եւ Գարուն եւ Գարուն նոցա է, որ զիւրն ընթերցան: Աղբն նորա է որ զԳրեմն ընթերցաւ:

Երրորդ կանոնն սկսանին Աւագ երիցու է. եւ Գարուն եւ Գարուն

Աւագ երիցու դատուն է, որ զՄարտին սկսանի, զԿարողն նա ասէ. եւ աղօթն յիւր դասն տայ: Եթէ վճարի իւր դասն ապա 'ի միւսըն տայ զօրհնութիւնն եւ զիստա: Իսկ սաղմոսերգուքն զաղօթն ասեն 'ի վճարել քոթայն' այն որ զզուրդայն սկսաւ զփառքն ասէ. եւ միւս ընկերն ասէ զպիմ եւ միշտն եւ զամենն թողու:

Եւ սարկաւագն առնիթեր կալով ասէ՝ Եւ ես խաղաղութան գտեր, գպիրն՝ կեցո տեր, ժողովուրդն Տեր ողորմեայն, եւ սարկաւագն ասէ Օրհնեա՛ (այս անան) եւ նա ասէ Օրհնութիւն եւ փառք:

Սարկաւագն ասէ Օրհնեա, արհի կպիտկոզոն ասէ, խաղաղութիւն ամենեցուն, եւ սաղմոսերգուն որ զպիմ եւ միշտն ասաց, ասէ, Ամեն եւ ընդ հոգւոյդ քում, եւ ապա սկսանի սաղմոսն:

Զորորդ Կաննի սկսանելն եւ իւր Կարողն եւ աղօթն աշակերտի դատուն է. Կարցին սաղմոսի սկսանելն եւ իւր Կարողն եւ աղօթն աշակերտի դատուն է: Մեծացոսցէի սկսանելն եւ իւր Կարողն եւ աղօթն Աւագ երիցու դատուն է: Ողորմայի սկսանելն եւ իւր Կարողն եւ աղօթն Աւագ երիցու դատուն է: Մեծացոսցէն, Աղօթն եւ Ողորմայն Աւագ երիցուն է: Զինի Մեծացուսցէի Կարող Կանն Սորթ Կեղայն աշակերտի դատուն է. Դու ես քաղաւորն Աւագ երիցուն է: Եղիցի անուն Տեառն օրհնեալ ձայնիւ, Աւագ երիցու դատուն է. յատեանն զայ եւ սկսանի եւ երբ փառք եւ երկրպագութիւն եւ Արի եւ մի մերժերն վճարի՝ մտանէ 'ի դասն. զքաղաւորեսցէն ասէ աշակերտի դասն եւ յատեանն զայ: Եւ 'ի սկսանելն զքաղաւորեսցէն բանան զզուռն Եկեղեցւոյն, զայ Աւագ երկն 'ի զուրս 'ի ժամարանն, Աւետարանն 'ի զկրկն, հանդերձ սարկաւագօք եւ երկու լապտերօք եւ բուրվառաւ եւ կանգնի յատեան եւ 'ի վճարել երդոյն, աշակերտի դասն ասէ. Օրթի, եւ Աւագ երկն խաչակնքէ Աւետարանաւն 'ի վերայ ժողովրդեան եւ ասէ խաղաղութիւն ամենեցուն, Աստուծոյ երկրպագեսցուք. եւ միւս դասն ասէ, եւ ընդ հոգւոյդ քում, եւ յորժամ ասեն երկիւղածութեամբ յուարոք Աւագ երկն ասէ, սրբոյ անետարանիս որ ըստ Մատթեոսի, (Է Կամ Կրն որ վնի): Եւ 'ի յընթեռնուէն Աւետարանին, ամենեքեան ահիւ եւ զողութեամբ լուիցեն եւ ոչ ոք յենուցու 'ի զստ կամ 'ի զաւազան եւ 'ի յընթեռնուէն ամենայն աւետարանայն Փառք քեզ Տեր Աստուած մեր, ոչ զաղարեցայն եւ զամենայն անուրս աշակերտի դատուն է: 'ի

գիշերի Աւագ երիցու դասուն է: Աղցից կիւրակէիցն, 'ի գիշերի զերրորդն ասա հանապազ:

Զուարճացեալք քարոզն աշակերտի դասուն է, 'ի գիշերի Աւագ երիցու դասուն է, աղջնն Աւագ երիցուն է: Աւետարանի համբուրելն միծին է, կամ աշակերտի դասուն է: Չհէր յերկնէցն աշակերտի դասն սկսանի 'ի բարձր. Ռեծացոսցե եւ ողբօժայն ցած պիտի: զՓառք 'ի բարձունս յատեան ասնն միաբան, եւ 'ի հանդիտի աւուրմն ժամահարաւ: Փառք պատիւ եւ երկրպագութիւն աշակերտի դասուն է: Պատարանն եւ շարասօրոս երգն յատեան սկսանելն եւ ասելն զառաջին սնելն աւագ երիցու դասուն է, Ժարոզն եւ Բանջն աշակերտի դասուն է: աղջնն աւագ երիցուն է: Մաղթանքն հատարակաց է: Վասն լսելի լինելոյ, օրհնութիւն եւ փառք աւագ երիցու դասուն է: Թէ Առաւօտու զիրք լինի, աղջնն եւ Գիրքն եւ այլուն աւագ երիցու դասուն է: Աւետարանն աշակերտի դասուն է: Եթէ Ռեզեքի եւ որդ լինի ընդ արարչականին Աւագ երիցու դասուն է: նախ մեղեղի եւ տաղն ասի եւ ասպա արարչականն, զկեցո տերն Աւագ երիցու դասն ասէ, տէր ողորմեայն աշակերտի դասն ասէ. եւ աղջնն նմա՝ որ զաւետարանն ընթերցաւ: Ամբիժքն եւ շարական եւ աղջնն եւ հանգստեան աւետարանն եւ աղջնն Աւագ երիցու դասուն է:

Իսկ 'ի կիւրակէի կրիկունն թէ Գիրք լինի, աղջնն եւ Գիրքն աշակերտի դասուն է: Աւետարանն եւ աւետարանն աւագ երիցու դասուն է: Աւետարանն աւագ երիցուն է: Հանգստեան շարական, աղջնն եւ աւետարանն աշակերտի դասուն է: Մաղթ շարական, աղջնն եւ աւետարանն Աւագ երիցու դասուն է: Պատարանն արարչական ասա երեք տուն: Եւ եւս խաղաղութեան, վասն 'ի վերուստ, ողորմեաց: Պահպանիչ եւ իւր աղջնն աւագ երիցու դասուն է: Եւ զհանգստեանն եւ զհաշտութեանն յայն զլիտոյն ընթերցել որ առաւօտուն զեղբօժայն ընթերցար: Իսկ յայլ հատարակ աւուրմն մանկանս եւ զկնի մանկանցն աղջնն աւագ երիցու դասուն է: Իսկ աղուհացիցն գտեր ամենակալ նա սկսանի, որ զՍուրբ եւ Տիրն ասաց, մաղթանքն եւ Ժարոզն նա ասէ որ զՏէր ամենակալն սկսաւ. աղջնն աւագ երիցուն է: Իսկ յաւագ շարական զՍուրբ եւ տերն եւ զկնի գտեր ամենակալն եւ յետ տէր ամենակալին զաւետարանի սաղմունն եւ զաւետարանն եւ զկնի աւետարանին: Զարարչականն ասնն: Եւ մաղթանքն հատարակաց է: Աղջնն նմա է որ յերեկ զքեմ գոհանամքն ասաց: Իսկ թէ զկնի մանկանց աւետարանն ընթերցուն զՍուրբ եւ տերն աւագ երեցն ասէ, որ զաւ-

ևտարանն ընթերցաւ: Չկնի սուրբ ես տէրին զսաղմուն սկսանի աշակերտի դասն. Տաղմունն հասարակաց է: Եւ զԳարոն նա ասէ որ զՍուրբ ես տէրն ասաց: Աղջնն նմա է որ զքէն գոհանամքն ասաց: Հայր մեր Աւագ երիցուն է:

ԽՐԱՏ ԱՐԵՒԱԳԱԼԻՆ

Իսկ Արեւազալի եղիցի սաղմուն թէ պարսաւոր սք չլինի, աշակերտի դասուն է Եւ օրհնութիւն ես փառքն եւ արեւազալի կանոնի սկսանելն Աւագ երիցու դասուն է: Արեւելից չարականն եւ իւր Գարոն և Գարոն Աւագ երիցու դասուն է: Աղջնն՝ երեքօրեայ, Աւագ երիցուն է: Աղաղակեցիք սաղմունի սկսանելն Աւագ երիցու դասուն է: Շարականն Աւագ երիցուն է: Ճգնաւորք Աստուծոյ, Տաղմունն հասարակաց է: Քարոն աւագ երիցու դասուն է: Աղջնն Աւագ երիցուն է Աստուած Աստուած իմ սաղմունի սկսանելն աշակերտի դասուն է: Նոյնպէս եւ շարականն՝ Լոյս արարիչն: Մաղմունն հասարակաց է, Գարոն աշակերտի դասուն է: Աղջնն անցեալ աւուր՝ երիցուն է: Տէր հովուեացի սաղմունի սկսանելն եւ շարականն, Ճանապարհ եւ իւր Գարոն Աւագ երիցու դասուն է: Մաղմունն հասարակաց է: Քարոն եւ Աղջնն Աւագ երիցու դասուն է կամ վեհագունին:

Իսկ ՚ի Սրբոց տօնին զյեւթն աղջնն ասա Առաջնորդ կենաց եւ ի պահոց աւուրն օրհնեալ ես տէր Աստուած փրկիչ: Հայր մեր որ յերկինս եւ արձակելն Աւագ երիցու դասուն է: ՚ի վճարելն մինչ գնայր մերն ասես, նախ ասա՝ օրհնեալ տէր մեր ես փրկիչ Յիսուս Քրիստոս, եւ ապա հայր մեր:

Իսկ ճաշու աղջնից խրատ այս է:

Նախ երեք անգամ հարկանեն զզանկական միանդամայն, եւ հարկանեն զխայտեայ ժամաճարն զկնի, ըստ հնայն: Եւ յորժամ ժողովին ՚ի դուան Եկեղեցւոյն, զայ փակակախ կամ սարկաւազն յատենս եւ երկիրպագանէ երիցո, եւ ասէ. օրհնեա տէր, եւ Աւագ երէցն սկսանի եւ ասէ: Օրհնեալ հագիղ տարք Աստուած ճշմարիտ. գնորմեայն փակակախ կամ սարկաւազն ասէ միայն յատենս, եւ ոչքն միաբան ձայնակցին սակալ ճնարդութեամբ: Եւ յորժամ վճարի սգորմեայն՝ յատենս երանեն եւ զերզ սրբոյն ներսեպ միաբան ամեներեան ասեն Օրհնեմք գրեզ: Եւ Յամե-

նայն ժամու աղաչանքն աշակերտի դատուն է, եւ օրհնութիւնն եւ փառքն Աւագ երիցուն է:

Առաջին կանոնի սկսանելն աշակերտի դատուն է: Եւ պահոց մեծ Կարոն Աւագ երիցու դատուն է: Եւ աղջնն եւ սաղմոսի սկսանելն աշակերտի դատուն է: Եւ օրհնութիւնն եւ փառքն նմա է՝ որ զմեծ աղօթն ասաց. եւ փոքր Կարոն նմա է՝ որ զսաղմոսն սկսաւ: Աղջնն Աւագ երիցուն է, Տեր հովուեացի նմա է՝ որ զաղմոսն սկսաւ: Աղօթն աշակերտի դատուն է:

Երկրորդ ողորմեայի սկսանելն նմա է, որ զխաղաղութեամբ քով հոգիդն ասաց: Աշակերտի դատուն է ասելն, Օրհնեալ հայր Սուրբ Աստուած ճշմարիտ եւ ողորմեայն, Էբք պեառն Ներսէսի, եւ խառարեցան ՚ի յատեան ասի: Երկրորդ կանոնի սկսանելն Աւագ երիցու դատուն է: Պահոց մեծ Կարոն աշակերտի դատուն է: աղջնն Աւագ երիցուն է: Սաղմոսի սկսանելն եւ Երկնաւթիւնն եւ փառքն նմա է՝ որ զԷծ աղջնն ասաց: Սաղմոսն եւ փոքր քարոզն Աւագ երիցու դատուն է: Աղջնն անցեալ աւուր Աւագ երիցու դատուն է: Այսպէս հայր գրութեանցն:

Չերրորդ ողորմեայն Աւագ երէցն ասէ, նաեւ օրհնեալ որդիդ սուրբ Աստուած ճշմարիտն, եւ ողորմեա ինն Աստուածն: զԵրդ Տեառն Ներսիսի ջարջարակցեայն յատեան ասեն յամենայն ժամու աղաչանքն աշակերտի դատուն է: Օրհնութիւնն եւ փառքն Աւագ երիցուն է: Երրորդ կանոնի սկսանելն անցեալ աւուր Աւագ երիցուն է, եւ զայս կանոնս անցեալ աւուր Աւագ երիցունը ասեն: Պահոց Մեծ Կարոն Աւագ երիցու դատուն է, եւ աղջնն աշակերտի դատուն է, եւ սաղմոսի սկսանելն նմա է՝ որ զմեծ աղջնն ասաց: Եւ եւս խաղաղութեան Աւագ երիցուն է, օրհնութիւնն եւ փառքն նմա է՝ որ զմեծ աղօթն ասաց, փոքր Կարոն աշակերտի դատուն է: Մաղթանքն հասարակաց է: քարոն Աւագ երիցու դատուն է: Աղջնն աշակերտի դատուն է: Զսաղմոսերգութիւնն նա ասէ՝ որ զԳրիստոս որդի Աստուծոյն ասաց: Հայր մերն Աւագ երիցու դատուն է:

Իսկ եթէ Պատարագ մատչի, մտանէ Աւագ երէցն յեկեղեցին հանգերձ սարկաւազօք եւ դպրօք, եւ զգետտաւորի ՚ի նոցանէ, նոյնպէս եւ ըստ իւրաքանչիւր պատշաճի: Եւ լուսաննն զպիրքն մոռեղէնս եւ սորկաւազն բուրժառով զայ ՚ի ժամատունն եւ ասէ Աւագ երէցն, լուսացից սրբութեամբ գն եւս իմ, եւ վասն Սրբուհւոյ Աստուածամօրն: զսուրբ զԱստուածամօրն ասէ սարկաւազն:

Աւագ երէցն ասէ Ընկալ տէր գաղազանս, եւ խոստովանիմ
առաջի Աստուծոյ: Եւ Արշակէն Աւագ երիցու դասուն է: Եւ մը-
տաննն յեկեղեցին: Աղաղակեցքն աշակերտի դասուն է, եւ նո-
րին Կարոն եւ Կարն Աւագ երիցու դասուն է: Խնկարիտան շա-
րանն Աւագ երիցու դասուն է, Ժամամոտն աշակերտի դասուն
է: Կեցո տէր, տէր ողորմեայն Աւագ երիցու դասուն է, եւ Գրէն
աշակերտի դասուն է: 'Ի կիւրակէի Նապն Աւագ երիցու դասուն
է, եւ Քեւրէն եւ Առաքեալն աշակերտի դասուն է, որ զառաքեա-
լն ընթերցաւ, նա սկսանի Վիւրիտն: Օրքի Աւագ երիցու դա-
սուն է կամ Աւագ երիցուն է: Հաւատամքն կի՞ է 'ի ճայն Աւ-
ագ երիցու դասուն է, Կեցո տէրն եւ յետին տէր ողորմեայն
աշակերտի դասուն է: Սքսապոյտն Աւագ երիցու դասուն է:
Եւ թէ հանդիսաւոր օր լինի եւ զխորհուրդն վերաբերել կամի-
ցիս կատարեալ:

Եւ յորժամ վճարի պատարագն յայնմ տեղւոջ ուր հաղորդին
արժանաւորքն, սարկաւագն առնու ՉՍԿԻՆՆ եւ դառնայ 'ի ժո-
ղովուրդն, եւ ասէ: Երկիւղի եւ հաւատով յառաջ մատիք ժու-
ղովորդք: Եւ ամենեքեան բանան զլլուխս եւ խոնարհին եւ
ասեն. Աստուած մեր եւ Տէր մեր, եւայլն. եւ խաչակնքէ Ա-
ւագ երեցն ի վերայ ժողովրդեան եւ ասէ. Կեցո Տէր զժողո-
վորդս քո:

(Շարադարէլ)

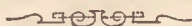

Թ Է Ն

Թ Բ Բ Թ Ս Ա Ս Տ Ա Ս Ե Բ

ԿԱՄ

Թեևի իմաստասիրոչքիւնը

Ժամանակակից նշանաւոր մատենագիր, պատմաբան, արուեստի քննադատ եւ իմաստասէր Իփօլիտ-ԱտօլԷ Թէն ծնած է ի Վուգիէ (Արտեմնը) 1828ին:

Իւր գլխաւոր գրութիւնք,

Essai sur Tite-Live, այնքան կարեւոր որ խկոյն պսակուեցաւ Գաղղիոյ Ակադեմիայէն: Voyage aux Pyrénées ընտիր գրութիւն մանաւորապէս իւր փայլուն եւ ճշգրիտ նկարագրութեամբ, գեղեցիկ խորհրդածութեամբ, մաքուր ոճով եւ կատակարան լեզուաւ: La Fontaine et ses fables. Essai de critique d'histoire. Idéalisme anglais, ուսումնասիրութիւն Գարթիլի: Le Positivisme anglais, ուսումնասիրութիւն ըՄթուարթ Միլլի, եւ վերջին ժամանակներս այն երկն որ իրեն առիթ ընծայեց նորոգելու իւր candidature ի Կաճառն Ֆրանսական է Origine de la France contemporaine անուն զըրուածն՝ յոյժ կարեւոր թէ պատմական եւ թէ քաղաքական տեսակէտով, որ երկու մասերու կը բաժնուի, սրոյ մին L'Ancien régime եւ միւսն՝ La Révolution եւ որ մեծ ընդունելութիւն գտաւ հակա-հանրապարտականաց կողմանէ: Սակայն այն գրութիւններն որ իւր ի հայելուջ կը պարզեն Թէնի իմաստասիրական սկզբունք, ըսենք նաեւ գրութիւնը, են՝ նախ Les Philosophes Français du XIXième siècle եւ Histoire de la littérature anglaise:

*
**

Les philosophes Français du XIXième siècle ամենաբուն պատերազմ մ'է ընդդէմ հողեպաշտական դպրոցին, «Quel

plus grand plaisir que de se battre?» կը գոչէ Թէն զըր-
քին սկիզբը եւ իւր երգիծաբանական թրէն կ'անցնէ պատկա-
ռելի հոգեպաշտներ, որպէս Ռուսէե-Գոյար, Մէն տը Պիրան եւ
Ժօֆրուա, որք ըստ իրեն, ուրիշ բան չեն ըներ բայց եթէ եւ
զերու ապագայ կեանք քարոզել. ըստ իրեն, ատոնց ամենն ալ
փտտած հոտած փիլիսոփայութիւններ են, պէտք է զանոնք
բառնալ ի միջոյ, եւ անա Թէն յանձն առած է դնել Յարլո-Ռէան
պսակը ճշմարտութեան գլխոյն վրայ (!):

Եւ ինչպէս, նա նոր լոյսեր կը սփռէ, նա կը յարէ թէ մը-
տածման գործողութիւնք ս' եւ է խորհրդաւոր եւ ոչ իսկ գերբ-
նական ազբիւր ունին եւ թէ զանոնք կրնանք բառերու վերա-
ծել, այսինքն էօրչէլ- (expérimenter) եւ Լ-ծել- (analyser),
ամենայն ինչ հող է. փորձառութիւնը մեզ կուտայ էրօր-Ռէանէրը
(les faits) եւ լուծումն ալ օրէնքները, զի ճշմարտութիւնն ի-
րերու մէջն է եւ բաւ է՝ զայն գանելու համար՝ միայն զայնս
տարբազաղրել (décomposer), լուծել իրենց տարբայ մէջ, նը-
շանակել այս տարրերը որոչ եւ մեկին նշաններով, հաւաքել
այս նշաններն ճշգրիտ բանաձևերու (formule) մէջ, փոխել այս
բանաձևերն մին միւսոյն հետ եւ այսպէս երթալ հասնիլ հա-
ւասարութիւններով (équation) մինչեւ վերջին հաւասարութիւ-
նըն որ է միանգամայն խնդրուած ճշմարտութիւնը: Ուսումնա-
սիրել մասնաւոր իրողութիւն մը (fait) լուծել զայն, անաւասիկ
մտքին (raison) կարծեալ (prétendu) գործողութեանց բոլոր բա-
ցատրութիւնը: Ուրեմն այս գործողութիւնք իրենց մէջ խորհր-
դաւոր բան մը չունին, նոքա ոչ հոգեկան (éxtase) յափշտա-
կութենէ եւ ոչ ալ յայտնատեսութենէ (intuition) առաջ կու-
գան. նոքա ուրիշ բան չեն բայց եթէ փորձառութենէ ստացած
զատողութեանց եւ գաղափարաց հետ աշխատող լուծում (ana-
lyse) մը:

Եւ անա կը թողու ատոնք եւ բնապաշտական շեշտով մը
կ'անցնի աշխարհիս եւ կը գոչէ թէ չիք մի այլ աշխարհ այս
տեսանելի աշխարհէն ի զատ, թէ բոլոր մնացածն մտածին, չին-
ծու եւ ցնորական բաներ են, թէ ամենայն ինչ կայ յայսմ աշ-
խարհի կամ բնութեան՝ այնպէս իմն թէ բնութիւն եւ Աստու-
ած համահաւատար լինէին:

Թէնի ճշմարիտ վարպետք Լուկրեաիոս եւ Տիարօ են, ա-
տոնցմէ է որ կ'ընդունի իւր ներշնչումները: Բայց Լուկրեաիոս
իւր դրութեան վրայ այնքան վստահ չէ զի նոյն իսկ աստուա-

ճնշման կամ ծանրութեան մը պես: Բայց քեպտես նշանագրութեան (notation) միջոցք միեւնոյնը ընն ինչպէս բարոյական նոյնպէս ալ *ֆէզիքս* գիտութեանց մեջ, այսու հանդերձ, քանի որ երկուքին ալ մեջ նիւթն միեւնոյնն է եւ կը բաղկանայ հասարակական գորութիւններէ, ուղղութիւններէ, մեծութիւններէ, կրնանք ըսել որ քէ մեկին եւ քէ միւսոյն մեջ վերջնական արդիւնքը յատուշ կուգայ ըստ միեւնոյն կանոնի»: Ահա *Թէնի ֆէզիքս* եւ *մեքենականական իմաստասիրութիւնը*: Բայց *դեռ այս բանն չէ*, *Թէնի պատմութեան փիլիսոփայութիւնը*, *զրական քննադատութիւնը*, *գեղագիտութիւնը* (esthétique) *կրնանք բովանդակել հետեւեալ (formule) ներու մէջ թէ* «պիտոյից կարգապետութիւն մ'ի որ կը վարէ բարոյական աշխարհը, նոյնպէս ալ Ֆիզիքական աշխարհը: Քաղաքակրթութիւն մը, ժողովուրդ մը, դար մը սահմաններ (définitions) են որ կը զարգանան»:

Եւ այն առաջնակարգ գորութիւնը, որ իրարու խանուելով կ'արասցուն քաղաքակրթութիւն մը եւ փոփոխելի պարագաներու մէջ նորա բոլոր կերպարանափոխութիւնքը՝ երեք են եւ հետեւեալներն են. *ցեղը* (la race) *Ֆէշուայը* (le milieu) եւ *Վայրիքը* (le moment): Փարասներ այն մթութիւնն ուր կան թաղուած այս սիպիլլայական բանաձեւներն (formules) նոյն ինքն *Թէնի հարցնելով* ստոնց բացատրութիւնը: *Յեղն է այն բընածին, ժառանգական, ըստ ժողովրդեան, փոփոխելի արամագրութիւնն* կցեալ յայտնի տարբերութիւններու ընդ մէջ խառնուածքի եւ կազմուածքի մարմնոյ: *Մէջուշն ամբողջութիւնն է բնական կամ քաղաքական եւ ընկերական պարագաներու որ կամ կը խանդարեն կամ կը լրացնեն զբնականն (naturel) եւ կը փոփոխեն այսպէս այն ազդեցութիւնը, զոր իրեն հետ կը բերէ ցեղերու ներքին կազմութիւնը: Վերջապէս Վայրիքը կ'ընծայէ տեսակ մ'ազդեցութիւն որ կը բաղկանայ ցեղին մնայուն մղումն ստացած արագութիւնն եւ այն հետեւանքն որ յառաջ եւ կած է արդէն այն միջավայրէն ուր կ'ապրի այդ ցեղը: Այս առաջնակարգ գորութիւնը ծնունդ կուտան սպաւորութեանց զրութեան մը (un système d'effets) որ ճշգիւ քաղաքակրթութիւն մ'ի եւ որոյ ամենանշանական (expressif) տիպն է մատենագրութիւնը:*

Այսպէս՝ անդիական մատենագրութեան պատմութիւնն ընելով *Թէն* մտաղիւր է տալ մեզ իւր գրութեան ցոյցը: Կարծես

ւոյ մեծութեան եւ անկման պատճառները: Բայց վերջապէս ո՞վ ինձ կ'ապահովէ որ Հռովմայեցւոյ ըզեզին նախնական կազմութիւնը պարտէր հարկաւորապէս արտադրել չոր է- յարակ միտ մը. եւ չզիտեմ այդ, եւ ոչ իսկ Թէն, եւ արդէն իւր տուած պատճառաբանութիւնը բաւական չ'ըլլալով՝ առ այժմ՝ եւ մինչեւ ցնոր անօրէնութիւն կամ ցնոր ապացոյց ներելի է Մօնթէնքիէօի Հռովմայեցւոյ պատմութիւնը Հռոմոլոսի ուղեղի կազմութենէն յառաջ բերած չ'ըլլալը:

Բայց ինչպէս ժողովրդեան, նմանապէս ալ անհատներու համար միեւնոյն կերպ բացատրութիւնը կուտայ Թէն՝ իրեն ըսկզբունք ունենալով հետեւեալ բանաձեւը: «L'homme est un théorème qui marche» «մարդս հայեցողական նախադասութիւն մ'է որ կը քայլէ»: Տիտոս Լիվիոս ասեմաբան պատմաբան մ'է, in historia orator. ամենայն ինչ կը հետեւցուի այդ կարողութենէն որ ինքն իսկ յառաջ կուգայ Տիտոս Լիվիոսի խառնուածքէն (tempérament) եւ այն հանգամանքներէն որ զայն կը զարգացնեն: Շէշքբիր զգային բանաստեղծ մ'է. տիրող կարողութեան՝ երեւակայութիւնը: Միտոն գնդերաչառ (musculoux) բանաստեղծ մ'է. տիրող կարողութեան՝ տրամաբանութիւնը, եւ այլն եւ այլն: Ա. յայտն՝ ըստ Թէնի Մնդլիոյ գրական եւ քաղաքական պատմութիւնը ուրիշ բան չպիտի ըլլայ՝ բայց եթէ խառնուածներու սրահ մը, վերնատուն մը (galerie)՝ ընդ որս պիտի գերազանցէ արեւնային խառնածոք՝ արդասիք երկրին զօրաւոր սնունդին:

Ա. յս ըմբռնմամբ՝ պատմութիւնը եւ գրականութիւնը մեզ մի քանի անդամաբաժնի մանրամասնութեամբ տպաւորութիւնը կ'ընեն. մէն մի մասն այդ մեղեքներու իւր մղանակն (ressort) ունի որ կը քալեցնէ ամբողջ գրութիւնը: Թէն կը քակէ բարոյական մարդը այնպէս ինչպէս որ կը քակեն մարդկային կմախքը. յետոյ՝ իբր ճարտար մի մեղեքներէն՝ կը վերաբազարէ մեքենայն տալով շարժիչ մի սկզբունք:

Եւ Թէն իւր կարծիք եւ զօրաւոր ոճով կ'անցնի բնութեան որ իրեն համար մերկ է ու եւ է խոչրդէ. ամենայն ինչ յայնմ Աստուածային է քանզի ամենայն ինչ հարկաւոր է. կամ թէ ոչ ինչ աստուածային է այդ հաւասար եւ հասարակային հարկաւորութեան մէջ զոր քննութիւն կ'անուանեն: Թէն կը սիրէ եւ կը յափշտակուի գեղեցիկէն, նամանաւանդ նուրբէն աւելի՝ այն ամենայնէ որ անազին եւ հակայական է, եւ կ'սքանչանայ ընդ աչ-

խարճ իւր զօրութեանց անչափաւոր զարգացմանը վրայ քան թէ դաշնակցութեանց աստուածային խաղաղութեանը վրայ:

Այս է անձ այն դրութիւնն որ կը քակէ յաջորդաբար տեղեկերական մեքենականութեան բոլոր անիւները, որոյ համար գերազանց պատճառը կոյր մշտնակ մ'է եւ մարդս ալ լոկ մեքենայ մը:

Այժմ ներուրի մեզ յարել թէ «Այն օրն, ուր մարդն եկաւ ըսելու թէ կար ու կայ բնութեան մէջ իմացականութիւն մը որ է պատճառ տիեզերաց կարգին ու կարգաւորութեան, այդ մարդըն միայն թուեցաւ պահած ըլլալ իւր խելքն ու միտքը ընդ մէջ իւր նախորդաց յիմարութեան եւ արբածութեան»: Անաքսակորասի վրայ է որ այսքան պերճ եւ գեղեցիկ լեզուաւ կը խօսի մեծն Արիստոտէ Ապաքէն, ոչինչ աւելի պարզ, ոչինչ աւելի համաձայն մարդկային մտաց մեծ ընադրմանց, քան թէ Անաքսակորասի այս յղացումն որ կը կազմէ փիլիսոփայական հոգեպաշտութեան լաւ մտածուած արտայայտումն:

«Իրաց անհուն խառնուրդին մէջ, ոչ գոյ չարժոււմ. այդ նիւթական անհունը չի կրնար ինքնիրեն շարժում տալ»: Ո՞րն է ուրեմն այն սկզբունքը որ պիտի դնէ իւշարժման տարերաց խառնակ զանգուածը եւ շարժմամբ պիտի զանազանէ իրերը մին միւսէն, զանոնք պիտի բաժանէ եւ կարգաւորէ գոտիներք:

Ատիկայ դեպոստէն, բազրէն, միլեակոնոսիւնան, սիլբնական շարժիչ մասնակներու եւ դեռ կարգ մը բազում անիմաստ բառերու եւ անտեղի սկզբունքներու գործը չէ. ատիկայ իմացականութիւնն է, միտքն է. «ամենայն ինչ խառնակ էր, եկաւ միտքը որ զատեց անոնք եւ ստեղծեց զկարգ»: Կարծեմ ծննդեան գրոց այս պարբերութենէն աւելի գեղեցիկ եւ աւելի վսեմ բան մը չի կայ:

Տիւփանլու եպիսկոպոս տեմնելով որ ի շարս Քառասուն Անուահից դատեալ կային Լիթրէ, Ռընան եւ Թէն, այդ եռանդուն եւ մեծահանձար բարձրատիճան եկեղեցականը՝ խորապէս ըզգածեալ՝ այսպէս կը գրէր Ակադեմիայի մշտնջենաւոր քարտուղարին. «Ձեմ գար յԱկադեմիա, զի նա անաստուածներ կ'ընդունի իւր ծոցը», ակնարկել ուզելով Լիթրէի, Ռընանի եւ Թէնի: Սակայն Լիթրէ լաւ վերջացուց, արդ մաղթենք որ վերջի երկունքն եւս լաւ վերջացնեն:

Յարութեան Ունեւան

Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ն Ք

ԲՆԱԽՕՍԱԿԱՆՔ

Գերմանացի բժիշկ մը, որ շատ անձանց վրայ՝ աչաց տեսնելու կարողութեան եզանակը ուսումնասիրած է, սա տեղեկութիւնները կուտայ: Մարդկանց տանին եօթը զօրաւոր եւ սրատես աչքեր ունին: Հինգ անձանց մէջ երկուքին աչքը բարեյարմար չին: Մարդկան գրեթէ կէսը չկրնար գոյները լաւ զանազանել: Եւ հնգետասան մարդոց մէջ հազիւ թէ զոյգ մը աչեր քաջայարմար եւ անսողիւտ կը գտնուին: Երանի որոց աչք այսպէս են:

*
**

ՄԱԶԱՅԻՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆՆ ՅԵՏ ՄԱՀՈՒ

Քսան տարիէ ի վեր մեռած Հասքէլ անուն մարդու մը դիակն վերջերս ի Նորթֆիլտ գերեզմանէ զուրս հանեցին, ուրիշ մի նորակառոյց չիրմի մէջ ամփոփելու համար: Դազաղը բանախուճ, ներկայք շատ զարմացան տեսնելով թէ դիակն 60 հարիւրորդամեղը երկայնութեամբ մօրուք ունեցած էր: Ներկայից մէջ կը գտնուէր նաեւ վախճանելոյն կինը որ շատ աղէկ կը յիշէր թէ մեռելը թաղուելէն յառաջ ածիլուած էր, եւ թէ այդ մօրուքն գերեզմանի մէջ բուսած եւ աճած էր:

Սոյն այս երեւոյթն որչափ եւ զարմանալի թուի, կը յաւելու մք թէ համանման իրողութիւնք շատ անգամ տեսնուած են: Ահաւասիկ ուրիշ օրինակ մի եւս:

Աւսթերլիցի ճակատին մէջ սպանեալ զօրավար Մուլանտի մարմինը՝ ի Ֆրանսա բերելու եւ Փարիսի Անկէլանոցին (Invalides) դամբարանը թաղելու նպատակաւ, չաքարօղւոյ տակառի մը մէջ դրած էին: Այն ժամանակի տաստիկ մտահոգութեանց պատճառաւ բժշկական վարժարանի մի սրահին մէջ դրած եւ յետոյ մոռցած էին զայն:

Յամին 1814, երբ տակառը հիննալով ինքն իրմէ քայքայ-

ուեցաւ, զօրաւարին մարմինը՝ որ չէր սպականուած, մէջ տեղ
կըաւ, եւ ի զարմանս ամենեցուն, տեսնուեցաւ թէ ընչացքը
այնչափ երկնցեր էին որ կէս մէջքէն վար կ'իջնային:

Այն տունն, այս արդիւնքը շաքարօղւոյ ազդեցութեան տու-
ած էին, բայց այժմ կը տեսնուի թէ այս կարեւոր պայման մը
չէ: Այլ, թերեւս այս իրողութենէն հիմն առած ըլլայ այն առ-
հատարակ տարածեալ կարծիքը թէ շաքարօղին (rhum) մա-
զերը աճեցունելու զարմանալի յատկութիւն ունի:

*
**

ԵԼԵԿԻՏՐԱԿԱՆ ԼՈՅՍ ԵՒ ԱՃՈՒՄՆ ՏՆԿՈՑ

Կ'երեւի թէ ելեկտրականութիւնն իրական ծառայութիւններ
մատուցանելու կոչուած է ի մասին մշակութեան անկոյս-Վեր-
ջերս, Պ. Ռափտոնի, յԱրլինգթըն, ըրած մի յաջող փորձն հաս-
տատեց Վուլիեամ Սիմէնսի այն գուշակութիւնը թէ ելեկտրա-
կան լոյսն անկոյ աճմանը վրայ մեծ ազդեցութիւն ունի, եւ ցը-
ցուց թէ պարտիզական մշակութեանց համար այդ լոյսն կարի
օգտակար մի օգնական կրնայ լինիլ:

Այդ փորձը կատարեցին հաղարի չափ անկոյ վրայ, որ զետեղ-
ուած էին 60 մեզը երկայնութիւն եւ 7 մեզը լայնութիւն ու-
նեցող ջերմանոցի մը մէջ, հոն ամեն օր, մինչեւ ցկէս պէշեր
ելեկտրական լուսով կը լուսաւորէին դմբեթաձեւ դամբարի մը
միջոցաւ: Այսպէս հատատուեցաւ թէ այդ տունիերն՝ 20 առ
հարիւր համեմատութեամբ աւելի շուտ աճած էին: Սոյն գործու-
ղութեան արդիւնքը բաւական չահարեր եղած պիտի ըլլայ որ
փորձակատարն որոշած է կանոնաւոր կերպով այս տեսակ մշա-
կութիւն հաստատելու:

Ելեկտրական լուսոյն ի նպաստ մի այլ առաւելութիւնն այս
է որ լապտերն՝ անկոյ վրայ դտնուող մլասաբեր ճճիւները իրեն
կը քաշէ, եւ զանոնք կը սատկեցընէ:

*
**

Լոնտոնի British and foreign Society սպարանն՝ իւր ճո-
խութիւնը ժողովրդեան ծանուցանելու նպատակաւ՝ Տէրունա-
կան աղօթքը երեք հարիւր լեզուաւ տպած է: «Հայր մեր» ի

յունական ձևը՝ իբր հինն անուած է, ի բայ առեալ Լատին. Սպանիոյ, եւ բառկացի ձևերն՝ որոնք հռովմէական պաշտամանց համաձայն են: Չիարդ եւ իցէ, տոյն հրատարակութիւնն տպագրատան համար նշանաւոր մի նմոյշ կը համարուի:

Յ. Վ. Բ.

ԿԵԱՆՔ ԲԱՌԻՑ

Ի ՄԱՍՆԱԻՈՐԻ ՌԻՍՈՒՄՆԱՍԻՐԵԱԼ

ՅՐԱՆՍԵՐԷՆ ԲԱՌԻՑ ՎՐԱՅԷՆ

(Շարայարութիւն) (*)

Մասն Առաջին

ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԾՆԱՆԻՆ ԲԱՌԵՐԸ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒՅԻՆ

Բառերը երկու կերպով կը ծնանին, կամ նոր ՚ի նորոյ ստեղծուելով ըստ պահանջելոյ հարկին, կամ արդէն զանուածներուն նոր նշանակութիւն մը յարելով. Ա.ը կը կոչուի նորաբանութիւն բառական, Բ.ը կը կոչուի նորաբանութիւն իմաստից (néologisme de sens):

Լեզուն երեք կերպով բառ կստեղծէ. Ա. կամ բոլորովին նոր բառ մը հնարելով, Բ. կամ օտար լեզուէ փոխ անելով. Գ.

(*) Տե՛ս Պարիէր Ըի- 11, էջ 262

կամ վերջապէս՝ յառաջադիր կամ յետադիր մասնիկներով բար-
դելով:

Երբ լեզուն նոր իմաստներ կ'ստեղծէ, արդէն դանուած բառի
մը նոր իմաստներ կ'աւելցնէ:

Սովորաբար բառերն իրենց յատկացեալ իմաստը կը պահեն
նոյն իսկ երկար գործածութեամբ իրենց արտաքին ձեւը այլայ-
լելէն յետոյ՝ նախնական բառերուն շատն իրենց բնիկ նշանակու-
թիւնը հողարաւոր տարիներէ հետէ անփոփոխ պահած են, բայց
պահպանողական ոգւոյն շնորհիւ անչարժ մնացած բառից քով
բազմաթիւ բառեր ալ իրենց նշանակութիւնը կը փոխեն. ուսու-
մնասիրենք այս փոփոխութեանց եղանակը:

ԳԼՈՒԽ Բ,

Տրամաբանական պայման իմաստի փոփոխութեանց

Բառը պարզ կամ բազմալմանկ հնչմանց խումբ մ'է, որում
մտաւորական արժէք մը յառած են մարդիկ, և կը ներկայացնէ
մեզ իրական առարկայի մը կամ վերացեալ գաղափարի մը պտու-
կերը, ուստի բառից կեանքն ոչ այլ ինչ է բայց եթէ այն արժէքը
զոր միտք՝ սովորութեան շնորհիւ՝ իրենց կը վերադրեն: Երբ միտ-
քը սր և է գաղափար մը բացատրելու համար բառ մը գոր-
ծածէ՝ այն բառը կը ծնանի, երբ միտքն այն բառին աւելի բազ-
մաթիւ կամ նուազ նշանակութիւններ կը յարէ՝ այն բառը կը
զարգանայ կամ կը նուազի: Իսկ երբ միտքը այլեւս այն բառը
լսելու ատեն անոր սովորաբար ներկայացուցած պատկերը չ'տես-
ներ անոր ետեւ, այն բառը կը մեռնի: Բառը գաղափարին նշա-
նակն է, երբ այս հանգամանքէն զրկուի՝ աննշան հնչմանց հաւա-
քածոյ մը կը դառնայ, իսկ գաղափարն առանց Բառի ալ կ'ապրի
բայց թաքուն վիճակի մէջ: Կարծուելու չէ սակայն թէ իւրաքան-
չիւր առարկայի համար լեզուն առանձին բառ մը հնարէ, որով-
հետեւ այս եղբնական բառից այնպիսի կուտակութիւն մը պի-
տի դոյնար որ միտքը պիտի սպարտասէր՝ և ընդունայն տեղ՝
անոր համար լեզուն միեւնոյն բառին զանազան նշանակութիւններ
կուտայ որոց իւրաքանչիւրն այնուհետեւ իւր յատուկ կենօք

կապրի: Զոր օրինակ, եթէ ուզեմ այսպիսի դազափար մը բացատրել՝ «Այս ինչ աշակերտը իւր գաստան գրան է» խոյնն գաս եւ գրան բառերն իմ ինչորած նշանակութեամբս կը ներկայանան մտքիս՝ ընաւ փոյթ չ'տանելով նոցա զանազան միւս նշանակութեանց: Բառերը մեր մտաց մէջ թարուն եւ գոզեա ննջող վիճակի մէջ կը կենան եւ միայն մեր այժմու մտածած դազափարներն բացատրելու կարեւոր եղածներն մեզ կը ներկայանան, իսկ միւս ամենքը անհետ կ'ըլլան՝ գազափարաց չղթայման օրինօք:

Իմաստի փոփոխութեանց ամենէն աւելի կենթակայ եզող մասունք բանի գոյական եւ ածական անուանք եւ բայերն են, անփոփոխ բառերն եւ մանաւանդ դերանուանք, զրեթէ անխախտ կը մնան: Ուստի մանաւորապէս անուանց վրայ պիտի խօսինք՝ թէպէտ միեւնոյն օրէնքը կը վարէ նաև զայլ մասունս բանի:

Ի սկզբան ամեն գոյական առարկայ մը կը նշանակէ՝ այն առարկայն մանաւոր մէկ յատկանշէն անհրով: Զոր օրինակ Լատինաց fluvius (գետ) կոչուած առարկայն զանազան յատկանիշներ կը ներկայացնէ. ինչպէս գետափանց անաքը, արագութիւնն, ջուրը հոսանքն եւ այլն, որոց իւրաքանչիւրը կրնար ծառայել այդ առարկան ներկայացնելու. հոսանքն ընտրել են (fluere հոսիլ) եւ այս յատկանիշն այն առարկայն անունն եղեր է: Այսպէս Փոսանսացոց vaisseau (նաւ) կոչածը մեծ vase (անօթ)ի մը նմանելէն անուած կամ bâtiment (նաւ) կոչածը՝ շէնքին կառուցման ակնարկութիւն մի է, մինչ Լատիներէնի navis (նաւ) կը նշանակէ այն որ կը լողայ՝ կը ծեփայ:

Ամեն լեզուի մէջ որ եւ է անուան ստուգաբանութիւնն՝ մակդիրի մը կը վերածուի, ինչիրն այն անուան ներքեւ ծածկուած մակդիրը ճանչնայն է: Առարկայն անուանելու ծառայող այս մասնաւոր լատիութիւնը՝ անոր որոշիչ կը կոչուի (déterminant): Երբ capital (Գլխագիր, Մայրաքաղաք) կ'ըսենք, այս բառը որոշիչ մ'է եւ զօրութեամբ կ'իմացուի lettre կամ ville: Բազազրեայ բառից մէջ որոշիչն աւելի ակնկեւ է, զոր օրինակ coffrefort բառին մէջ fort որոշիչն է եւ coffrefort որոշեալն է: Դիտելու արժանի է թէ պէտք չկայ որ որոշիչը որոշելոյն էական մէկ յատկութիւնը ցուցնէ, զոր օրինակ cahier բառը Լատիներէն quaternus բառէն կեղծ է որ քառեակ այսինքն չորս թիրթ կամ քառածալ կը նշանակէ: Lunette (գիտակ) բառը պարզապէս petite lune (չուսնակ) ըսել է, soldat (զինուոր) բառը Իտալերէն soldo (թոշակ) բառէն կեղծ է, Tortue ծուռ (կրեայ) բառին մէջ զօրութեամբ

խմացուած կայ aux pieds: Այս օրինակներն բազմաթիւ են: Լեզուն ի սկզբան առարկայ մը կ'անուանէ իւր որ եւ է մէկ յատկութեան վրայ հիմնուելով, որով առջի բերան այս բառն արտասանելով՝ առարկային այն յատկութիւնը կը ներկայանայ մտաց եւ երկրորդաբար այն առարկային գաղափարն, եւ հուսկ ուրեմն առարկային գաղափարն միայն կը մնայ: Այսպէս drapeau (դրօշ) բառը որ drap (կերպաս, ասուի) բառէն շինուած է՝ նախ նշանակած է դրօշաբարձ ցուպին ծայրն եղած պաստառը եւ հուսկ ուրեմն ամբողջ դրօշը, ուստի Գոյականի մը կազմութեան էական սլայմանն է՝ ստուգաբանական նշանակութեան մոռցուիլը:

Փոփոխութիւնն իմաստից կամ ձեռք

Բառից իմաստի փոփոխութիւններն քննեմք ոչ թէ քերականական տեսակէտով, այլ ի՞նչ եղանակաւ այս փոփոխութեանց կատարուելն ուսումնասիրելու համար:

Քերականը զլիսաւորապէս չորս ձեւ կը ճանչնան. Նեղամբ-ստութիւն (synecdoque), Դերանունութիւն (métonymie), փոխաբերութիւն (métaphore) եւ Պիտատութիւն (catachrèse):

Նեղամտութիւնը երկու անհաւասար ընդարձակութիւն ունեցող բառեր իրարու տեղ կը դնէ:

1. Սեւը փոխանակ տեսակին. un bâtiment (չէնք մը) փոխանակ un navire (նաւ) ըսելու:

Le chantre (երգիչ) փոխանակ տիրացու ըսելու:

Le faon (կորիւն) փոխանակ եզնորթ ըսելու:

Le poulin (ընտանի կենդանեաց ձագ) փոխանակ մտրուկ ըսելու:

2. Տեսակը սեռին տեղ, l'homme (մարդ) անն եւ կնոջ իմաստով կը գործածուի: la chèvre (այծ) արու եւ էգ այծի տեղ կը գործածուի:

3. Յոգնակին եզակիի տեղ les Corneille, les Racine, les Molière sont la gloire de la France, փոխանակ պարզապէս Corneille, Racine, Molière ըսելու:

4. Եղակին յոգնակիի տեղ Protégez la veuve et l'orphelin փոխանակ ըսելու les veuves et les orphelins:

5. Ամբողջն մասին տեղ Le tableau (չըջանակ) փոխանակ tableau ին մէջ նկարուածն ըսելու:

6. Ման ամբողջին տեղ une voile (առադաստ) փոխանակ
une navire (նաւ) ըսելու:

7. Հասարակ անունը յատուկ անուն տեղ Le roi փո-
խանակ Louis XIV ըսելու, L'Empereur փոխանակ Napolé-
on I ըսելու:

8. Յատուկ անունը հասարակ անուն տեղ ինչպէս, un
Tartufe, un Mécène, un Crésus փոխանակ ըսելու կեղծաւոր
մը, զպրովեանց սատար մը, ամենախաբթամ անձ մը:

Դերանունութիւնը անուն տեղ ուրիշ անուն մը դնելն է,
որ զանազան եղանակօք կ'ըլլայ:

1. Պատճառը փոխանակ արդեանց.

Un engin (գործի մը) խելքի կամ հանճարոյ մէկ հնարածը:
Le travail այսինքն աշխատութեան մ'արդիւնքը:

2. Եւ արդիւնքը փոխանակ պատճառին.

Un fort որ ամրոյ մը կը նշանակէ եւ ըստ ինքեան ամար, զքրա-
ւոր ըսել է:

3. Պարունակողը փոխանակ պարունակելոյն:

La ville s'est révoltée, toute la maison est en émoi փո-
խանակ ըսելու քաղքին ընակիչները, բոլոր տանը մարդիքը եւ այլն:

4. Պարունակեալը փոխանակ պարունակողին.

Un couvent, un collège այսինքն այն շէնքը, ուր կը բնակին
ֆրանսիացիներ, դպրոցականներ եւ այլն:

5. Տեղը փոխանակ իւր արտոգրութեանց, de l'Elbeuf, du
Sédan, du Cognac փոխանակ ըսելու Elbeufի, Sédanի աւ-
ուելէնք Cognacի ցրին:

6. Արգասիքը կամ տեղոյ մը յատկանիչը փոխանակ տեղ-
ւոյն, Les Eaux-bonnes այսինքն այն տեղը ուր կը գտնուին
քարի (օգտակար) ջուրք:

Chaudes-Aigues այսինքն այն տեղը ուր կը գտնուին տաք
ջրերք:

7. Նշանը փոխանակ նշանակեալ առարկային Le trone et
la tiare այսինքն թագաւորութիւն եւ Եկեղեցիին:

8. Նշանակեալ առարկայն փոխանակ նշանին La royauté
այսինքն le roi.

9. Վերացեալ անունը փոխանակ թանճրացելոյն. Faire des
politesses, des lâchetés այսինքն մեծարանաց, վատութեան
գործեր: Toison որ խուզումն կը նշանակէ, փոխան խուզեալ ա
ռարկային՝ բուրդ կամ գեղին:

10. Թանձրացեալ անունը վերացելոյն տեղ, Chère որոյ ընդիկ նշանակութիւնը քե՞՞ է՝ փոխանակ ընդհանրութեան ըսելու:

Փոխաբերութիւնն առարկայի մ'անունը ուրիշ առարկայի մը կը յատկացնէ երկուքին ալ հասարակ յատկանիշ մը դաննելով Փոխաբերութիւնը 3 կերպով կըլլայ,

1. Երկու նիւթական առարկայ իրարու կը մերձեցնէ, ինչ-պէս, feuille d'arbre, feuille de papier, bouche d'homme, bouche de canon,

2. Բարոյական կամ մտաւորական եղելութիւն մը նիւթա-կան եղելութեան մը կը մերձեցնէ chétif ըստ ինքեան captif գերի եւ փոխաբերաբար փխր. Regarder այսինքն avoir égard à ակնածել եւ փոխաբերաբար նայիլ:

3. Վերջապէս ամենէն սովորականը կը ծառայէ վերացեալ դաղափարներ բացատրելու, նմանութեամբ թանձրացեալ առարկայից, որոց անուննքն անոնց կուտայ օրինակ, Esprit շունչ եւ հետեւաբար փխր, փխր, Penser կշռել եւ փոխաբերաբար մտածել. Comprendre պարունակել, բովանդակել, առնուլ, եւ փոխաբերաբար 'ի միտ առնուլ, հասկնալ, ըմբռնել: Savoir ճաշակել եւ փոխաբերաբար գիտել: Միով բանիւ փոխաբերութիւնն ընդհանուր մտքերը կը մասնաւորէ եւ մասնաւորներն կ'ընդհանրացնէ:

Գերանունութիւնը առարկայի մը կը յատկացնէ ուրիշ առարկայի մը անունը. փոխաբերութիւնը նոյն նորատակին կը հասնի երկու առարկայից հանդիսութիւնը կամ նմանութիւնը իրարու մերձեցնելով:

Ընդհանրապէս այս զանազան ձևերը լուծման ենթարկելով կը տեսնենք որ շատ անգամ որոշիչ բառը որոշեալն անհետ կ'ընէ եւ փոխադարձաբար, օրինակ, երբոր կ'ըսենք anglaise, la bise, une bonne, une blanche, la bâtarde եւայլն: Ասոնք որոշիչ բառեր են որոց մէջ անհետ եղած են écriture, température, domestique, note de musique, écriture, եւայլն:

Երբեմն կը պատահի իսկ որ ածականը իւր ընդիկ իմաստովը անգործածելի կը մնայ, եւ միայն իւր կազմած գոյականին մէջ կը մնայ: Այսպէս aube, որ հիմա այժ կը նշանակէ, այլ եւս չի գործածուիր իւր ընդիկ, նշանակութեամբը որ էր սպիտակ, le baudet աւանակ, զոր կազմող baudè կայտառ, առոյգ ածականն այլ եւս անգործածելի է:

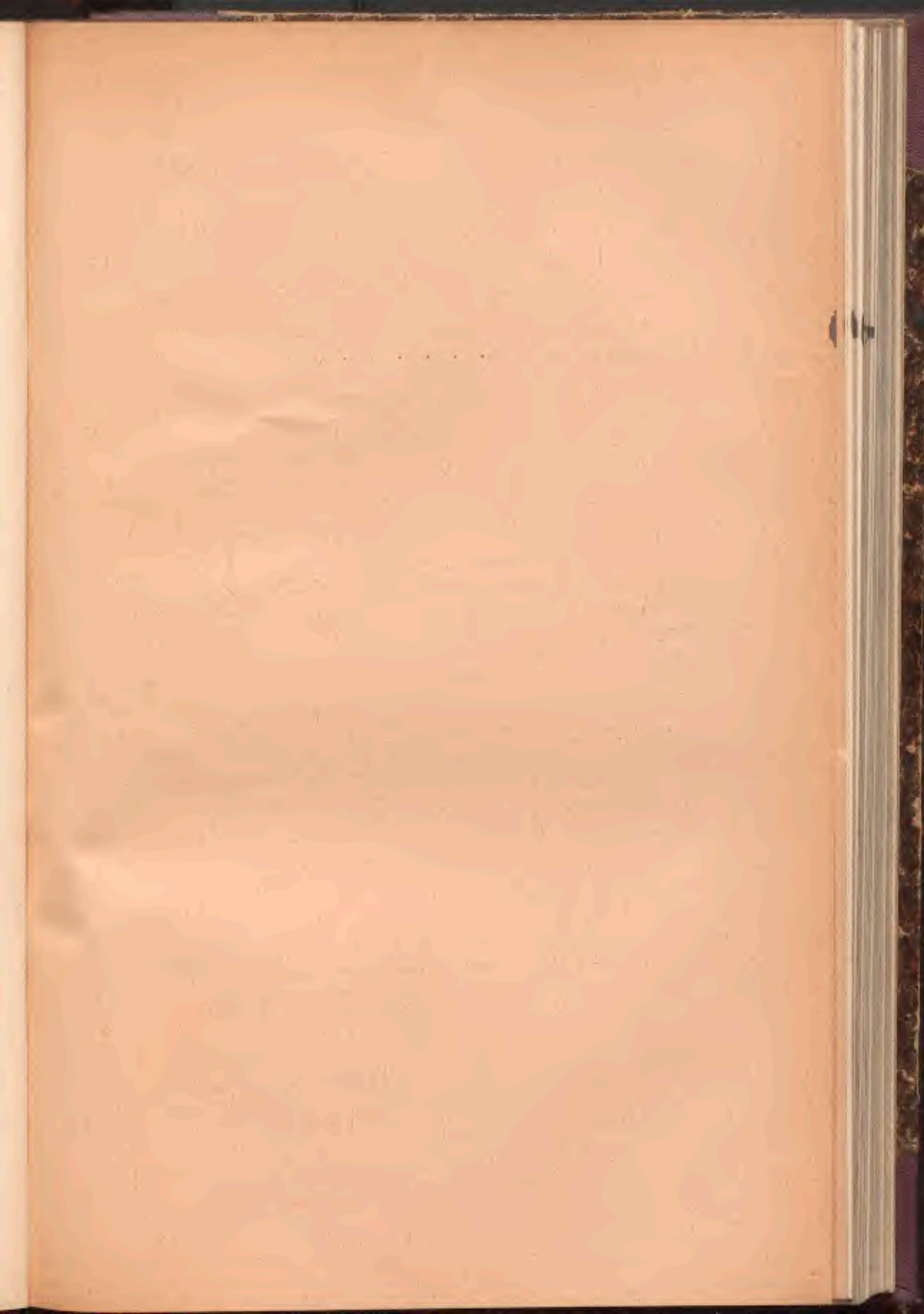
Բառեր յորս որոշեալը որոշիչը անհետ կ'ընէ: Բառեր կան որոց հիմակուան իմաստը կ'ենթադրէ որոշիչ ածականի կամ

խնդրոյ մը զօրութեամբ իմացուիր . զոր օրինակ եթէ bâtiment ըսենք նաեւ եւ բնիկ նշանակութեամբը, շէնտ, յայտնի է որ զօրութեամբ կ'ենթադրուի marin ածականը կամ de mer յատկացուցիչը, այսպէս sermon բառը՝ այժմու առմամբ Գարուշ բնիկ նշանակութեամբ Խոսակցութեան կը նշանակէ: Couvent այժմ վանք, մենաստան՝ ըստ ինքեան Ժողով կը նշանակէ, traire այժմ միայն կ'իւն առաջ ունէր այն ամեն նշանակութիւններն զորս քաղած էր trahere Գարուշ բայէն. sévrer՝ այժմ քեցել 'ի ստենէ՝ չէ այլ ինչ, բայց եթէ séparer. guérir՝ այժմ բժշկել՝ պաշտպանել կը նշանակէր: Շատ մը բառից զօրութեամբ իմացուելովն է որ ժողովրդական լեզուն կ'ըստանայ իւր կորուրը:

Այս գեղջմունք ամենամեծ կարեւորութիւն ունին խօսքերը կամ նախադասութիւնները տրամաբանօրէն լուծելի վիճակի մէջ դնելու համար, միով բանիւ միտքը կ'ըմբռնէ քովէ քով երկու գաղափարներ՝ որոշիչ մը եւ որոշեալ մը եւ զործածութեան ժամանակ երկաքանչիւրն ալ կ'արտայայտէ կամ միով միայն կը շատանայ եւ միւսը կը ջնջուի:

(Շարայարեի)

Թ. ԹԷՐԶԵԱՆ

ՊԱՏԿԵՐ տասն եւ հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի:

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
բոլորտարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Իշխարանցիւք թիւ 2 դահեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Եեշիլ փողոց
Թիւ 1, ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ բերքին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար:

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÈCHIL N ° 1

معرف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولی شدر